

10. Хуторской А.В. Индивидуализация и профильность обучения в старшей школе // Интернет-журнал «Эйдос». – 2003. – 20 апреля. <http://www.eidos.ru/journal/2003/0420-01.htm>.

Тимофеева В.Р., Харченко О.В. Проблемы подготовки учителей к работе в условиях профильного обучения.

В статье идет речь об опыте организации учебной деятельности и усовершенствования профессиональной компетентности учителей химии для профильной школы на курсах повышения квалификации в институте последипломного образования.

Timofeeva V.R., Kharchenko O.V. Problems of preparation of teachers to work in the conditions of the specialized education.

The article is dedicated to the experience of organization of educational activity and improvement of professional competence of teachers of Chemistry in professional secondary school on the courses in the Institute of post-graduate education.

УДК 378:371.134:91

О.Л.Ткаченко

Сумський інститут післядипломної
педагогічної освіти

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ЯК УМОВА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена підготовці майбутніх учителів географії до профільного навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Розкриваються напрями вдосконалення професійної компетентності студентів педагогічних вузів спеціальності «географія». Особлива увага приділена програмі спецкурсу «Методика викладання географії у профільних класах».

Постановка проблеми. Основною метою профільного навчання, як визначено у «Концепції профільного навчання в старшій школі» [4, с. 8], є забезпечення рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти протягом усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. У відповідності до поставленої мети одним із завдань є забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Освітній профіль «географія» віднесено до природничо-математичного напрямку навчання. Реалізація поглибленого вивчення цього предмету вимагає: більш глибокого і повного опанування географічних понять та закономірностей, передбачених стандартом

освіти; дотримання системного викладу матеріалу, його логічного упорядкування; широкого використання знань зі споріднених предметів – біології, фізики, економіки, історії тощо; застосування активних методів навчання; організації дослідницької, проектної діяльності.

Вирішення проблем розвитку й оновлення шкільної географії в умовах профільного навчання потребує спеціальної методичної системи, її теоретичної обґрунтованості та експериментальної перевірки через основні методичні категорії – зміст, засоби, методи, форми навчання географії у профільній школі. Таким чином, зміна завдань шкільної географії веде до змін завдань вузівського курсу «Методики викладання географії у загальноосвітній школі», що в свою чергу вимагає відповідних трансформацій змісту, методів, форм його викладання студентам вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності «географія». Крім того, формуванню компетенцій учнів у профільному навчанні – соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної тощо – може сприяти фахівець, який володіє ними, що також націлює на вдосконалення професійної компетентності майбутніх вчителів географії.

Аналіз актуальних досліджень. Переорієнтація цінностей у суспільстві, зміна освітньої парадигми на особистісно зорієнтовану потребує нових підходів до освіти в цілому та до організації профільного навчання географії зокрема. Нові освітні терміни, які ввійшли до професійної освіти (крім знань, умінь і навичок), – «компетентність» і «компетенція» обґрунтовано у працях відомих науковців ще у середині 80-х років ХХ сторіччя. Ці поняття застосовуються для опису якості підготовки і діяльності фахівців.

Аналіз науково-теоретичних джерел вказує на різні підходи вчених до цих понять. За новим тлумачним словником української мови, «компетенція» – добра обізнаність із чим-небудь; «компетентний» – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий [6, с. 102]. А.В.Хуторський, вважає, що «компетенція» – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для виконання певного виду діяльності [8, с. 57]. В.І.Лозова, Г.В.Троцько «компетентність» розглядають як загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню [5, с. 373]. За О.М.Семенов – «компетенція» (від лат. *competentia* – пристосованість до справи) – це наперед задані вимоги до освітньої підготовки, сукупності знань, способів діяльності, коло повноважень, досвіду, якостей особистості, складна, інтегральна, багатоаспектна якість особистості; «компетентність» (від лат. *competens* – здібний) – уже існуюча якість, реальна демонстрація набутих знань і відповідних умінь, навичок людини як суб'єкта професійної діяльності, володіння нею відповідною (ими) компетенцією (ями) і здатність їх застосовувати у відповідних професійних ситуаціях [7, с.60].

Таким чином, «компетентність» майбутнього вчителя – це така специфічна здатність, існуюча якість, яка дозволяє демонструвати набуті знання, вміння, навички як суб'єкта професійної педагогічної діяльності, володіння відповідними компетенціями, і здатність їх застосовувати у відповідних професійних ситуаціях.

Метою цієї статті є обґрунтувати складові професійної компетентності майбутніх учителів географії, визначити напрями їх вдосконалення, розкрити особливості сучасної підготовки майбутніх учителів географії (на прикладі курсу «Методика викладання географії у профільних класах») у зв'язку із впровадженням профільного навчання в старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Основними складовими професійної компетентності вчителя географії є його глибокі теоретичні знання з географічних дисциплін, педагогіки, психології, методики викладання географії, володіння традиційними і новими педагогічними технологіями, методами та прийомами, засобами, формами навчання шкільної географії, педагогічна майстерність, досконале володіння мовою, загальна ерудиція, культура спілкування тощо [2, с. 9]. В умовах профільного навчання вважаємо доцільним виокремити такі складові професійно-педагогічної компетентності вчителя географії:

- *соціально-полікультурна* – вміння визначати власне професійне місце в суспільстві, проектувати стратегії власної діяльності з урахуванням інтересів та потреб колективу та суспільства в цілому, проявляти самостійність та ініціативу, виявляти взаємоповагу до мови, релігії, культури інших, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, здатність брати на себе відповідальність;
- *спеціально-предметна* – передбачає ґрунтовні знання з географічних дисциплін, кваліфікацію в галузі шкільної географії, мобільне оперування знаннями, вміння критично мислити та діяти, вміння пробуджувати в учнів стійкий інтерес до предмету географії, як обраного профілю;
- *методико-функціональна* – вміння використовувати педагогічно доцільні методи і технології навчання географії на різних рівнях – рівні стандарту, академічному рівні, рівні профільної підготовки, володіння навичками дослідницької діяльності, реалізації проектної та інформаційних технологій;
- *психолого-комунікативна* – знання вікової психології, володіння засобами особистісного та педагогічного спілкування, культура спілкування і педагогічний такт;
- *саморозвитку і самоосвіти* – як потреба і готовність постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому і суспільному житті, володіння засобами самоаналізу, самоконтролю, самокерування, самовдосконалення.

Забезпечити ґрунтовну фахову підготовку і вдосконалення професійної компетентності майбутніх учителів географії та визначених її складових в умовах профільного навчання є основною *метою* розробленого спецкурсу «Методика викладання географії у профільних класах», який віднесено до варіативної частини навчального плану професійної підготовки студентів спеціальності «географія та біологія» СумДПУ імені А.С. Макаренка.

Завданнями курсу визначені такі:

- допомогти опанувати змістом Концепції профільного навчання в старшій школі, основних програм географічних дисциплін, розроблених і рекомендованих до вивчення в профільних класах;
- ознайомити з сучасними методиками вивчення географічних курсів у профільній школі;
- сформувати вміння урізноманітнювати навчальний пізнавальний процес сучасними формами, методами, засобами викладання географічних предметів у профільних класах тощо;
- спрямувати студентів на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності в різних напрямках системи географічних наук;
- навчити забезпечувати наступно-перспективні зв'язки між загальною середньою і професійною географічною освітою;
- зорієнтувати студентів на подальший розвиток і саморозвиток у напрямку вдосконалення професійних якостей вчителя географії.

Програма курсу складається з трьох розділів, в яких розкриваються загальні особливості викладання географії в профільній школі, принципи і методи навчання, вимоги до планування й підготовки різноманітних форм організації навчання, на основі яких будується навчальний процес з окремих профільних географічних дисциплін та спецкурсів. Значна увага приділена вдосконаленню педагогічної майстерності майбутніх вчителів географії у профільних класах старшої школи.

Зміст географії, як профільного предмета, у програмі розглянуто з точки зору його опанування на різних рівнях – стандарту, академічному і рівні профільної підготовки у відповідності до Концепції змісту географічної освіти в загальноосвітній школі України, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та Концепції профільного навчання в старшій школі [3; 1; 4]. Такий підхід до аналізу змісту географії як шкільного предмета, здійснювався із застосуванням основних принципів профільного навчання – фуркації, варіативності й альтернативності, наступності й неперервності, гнучкості, діагностико-прогностичної реалізованості [4, с. 9]. Це дозволило не тільки актуалізувати основні положення складових змісту навчання – система знань про суспільство, природу, мислення та способи діяльності; система вмінь і навичок; досвід творчої діяльності; досвід і норми емоційно-вольового ставлення до світу, одне до одного, а і збагатити майбутніх вчителів географії розумінням різновидів навчання. Рівномірне поєднання майбутніми вчителями ментального навчання (запам'ятовування фактів, статистики тощо), фізичного запам'ятовування (набуття досвіду, заснованого на тактильному сприйнятті із залученням усіх чуттєвих органів і усієї нервової системи), емоційного й підсвідомого навчання через різні почуття: радість, страх, сум, любов, співчуття, екзальтацію тощо) допоможе учням не тільки усвідомити зміст географії, а і сприятиме постійній самоосвіті, допомагатиме спиратися на життєвий досвід, вдосконалювати загальнолюдські цінності.

Особливе місце в програмі посідають курси за вибором, які називають *елективними* (від латинського *electus* – обраний), тобто курси, які учні обирають самі з переліку, який їм пропонують вчителі. Вибір

такого курсу вимагає від школярів обов'язкового відвідування (на відміну від факультативів). З метою вдосконалення студентами спеціально-предметної і методико-функціональної складових професійної компетентності ними опрацьовуються авторські програми, такі як «Країнознавство» (автори Н. Бєскова, В. Бойко), «Рекреаційна географія» (автори Л. Паламарчук, Г. Підгрушний), «Політична географія» (автор М. Сорока), «Географія туризму» (автори О. Любіцева, Л. Паламарчук), «Геоєкологія» (автор Г. Уварова), «Глобалізація» (автори Н. Гражевська, Ю. Бицюра, Г. Карпюк, Н. Чанцева), «Географія релігій» (автор Л. Паламарчук) та ін. Ці програми авторами переважно спеціально розроблені для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах або є програмами факультативних курсів, які також можна пропонувати учням як елективні. Основні функції запропонованих програм – поглиблення і розширення змісту профільного предмета «географія» або забезпечення початкової професійної спеціалізації навчання.

Окремим видом творчого завдання для студентів є самостійна розробка програми шкільного курсу географії за вибором та наповнення її відповідним змістом. Програма курсу за вибором повинна містити обов'язкові структурні складові – пояснювальну записку, основний зміст з розробленими блоками або модулями, методичну складову, яка включає методичні вказівки, очікувані результати, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з курсу, перелік навчальної літератури, яка може бути використана при роботі над основними темами курсу. Визначаючи вимоги до рівня навчальних досягнень учнів, студентам пропонується враховувати усі групи компетенцій, формування яких є основним завданням профільного навчання.

Висновки. Таким чином, обґрунтування основних складових професійної компетентності майбутніх учителів географії (соціально-полікультурної, спеціально-предметної, методико-функціональної, психолого-комунікативної, саморозвитку і самоосвіти) дозволило визначити напрями їх вдосконалення. Важливою особливістю сучасної підготовки вчителів географії є врахування у методиці викладання сутності, мети, завдань і принципів організації і впровадження профільного навчання географії у старшій школі. Одним із напрямів може бути організація і застосування спецкурсу «Методика викладання географії у профільних класах».

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Освіта України. – 2004. – 20 січня. – С. 8–9.
2. Кобернік С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: Навчально-методичний посібник / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я.; За ред. С.Г.Коберніка. – К.: Навчальна книга, 2005. – 319 с.
3. Концепція змісту географічної освіти в загальноосвітній школі України // Географія та основи економіки. – 2001. – №3. – С. 4–9.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3–15.

5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: ОВС, 2002. – 400 с.
6. Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. – К: "Аконіт". – Т.2 – 1999. – 305 с.
7. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. – Суми: ВВП «Мрія - 1» ТОВ, 2005. – 404 с.
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции. Технологии конструирования // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61, с.57].

Ткаченко Е.Л. Усовершенствование профессиональной компетентности будущих учителей географии как условие внедрения профильного обучения.

Статья посвящена подготовке будущих учителей географии к профильному обучению учеников в общеобразовательных учебных заведениях. Раскрываются направления усовершенствования профессиональной компетентности студентов педагогических вузов специальности «география». Особенное внимание уделено программе спецкурса «методика преподавания географии в профильных классах».

Tkachenko H.L. The improvement of professional competence of future teachers of Geography in condition of introduction of specialized education.

The article is devoted to the preparation of the future teachers of Geography to the specialized teaching of students at general educational establishments. Directions of the improvement of the professional competence of the students of the pedagogical institutes specialized in Geography are given. The special attention is paid to the program of the special course "the methodology of teaching Geography in specialized classes".

УДК 373. 54:91

О.Л.Ткаченко

Сумський інститут післядипломної
педагогічної освіти

Л.А.Голуб

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ГЕОГРАФІЇ

У статті розкриті загальні і спеціальні педагогічні умови інтерактивного навчання учнів у класах з поглибленим вивченням географії. Представлено дидактичне та методичне забезпечення географічних спецкурсів інтерактивними методиками.